

Záró beszámoló

A kutatási program céljával a 16-17. századi Magyarország európai jelenlétének és beágyazottságának vizsgálatát tűztük ki. Kiindulási pontként szolgált az a megállapítás, hogy a három részre szakadt Magyarország koraujkori történelme nem kielégítően jelenik meg a legújabb kori nyugat-európai történelemírásban, ugyanakkor a magyarországi historiográfia is számtalan hiányossággal, adósággal bír a korszak történelmének nemzetközi vonatkozásainak feltérképezésében és megragadásában. Éppen ezért a kezdetektől nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy Magyarország európai jelenlétére, politikai-kulturális szerepére, kapcsolati rendszerére, mozgásterére vonatkozó kutatási eredményeinket a nemzetközi szakmával is minél nagyobb mértékben megismertessük. A számos külföldi megjelenésünkből, előadásünkből arra következtethetünk, hogy erre meg is volt az igény a nyugat-európai és környező országok tudományos életében.

A három részre szakadt Magyarország európai jelenlétének tanulmányozásában elsősorban a Magyarország és Európa közötti gazdag szellemi, diplomáciai és kulturális kapcsolatok rendszerének megismerése, értelmezése volt a célunk. E kapcsolati rendszereken, kommunikációs hálózatokon keresztül bonyolódó információáramlás jelentette az alapját a Magyarországról formálódó kép változásainak. Ugyanakkor a megosztott Magyarországról kialakított kép nem csak mellékterméke volt a szellemi, diplomáciai és kulturális tudástranszfernek, hanem egy olyan dinamikusan változó kulturális „terméket” jelentett, amelyet az európai országok intenzíven használtak és alakítottak, saját kül- és belpolitikai céljaiknak megfelelően. Ezért a kulturális-diplomáciai kapcsolatok vizsgálata során igyekeztünk mindig az adott történelmi szereplő szempontjaiból (is) megérteni a imázsformálás dinamikáját és mechanizmusait.

A két fő feladatot, amelyet magunk elé tűztünk, a kulturális-diplomáciai kapcsolatok vizsgálata, illetve a Magyarország-kép tanulmányozása jelentette, az utóbbi esetben nem csak a külföldön formálódó képre, hanem a belföld kialakított önképre is kíváncsiak voltunk. E fő kutatási területekhez kapcsolódóan négy nagyobb lehetséges tematikus irányt is megjelöltünk, melyeknek fókuszában az értelmiségi karrierök, a patrónusi rendszerek, a politikai eszmerendszerek és diskurzusok, illetve kapcsolatépítési technikák álltak. Mindezek a kutatási irányok szükségessé tették a historiográfiai tradíciók és iskolák figyelembe vételét is.

Természetes következménye volt kutatásunknak, hogy a számos politikai és értelmiségi személyiség (fejedelem, arisztokrata, diplomata, tolmács, udvari titkár, humanista tudós, peregrinus diák, egyházi ember, tanár, írástudó stb.) közül némelyik a kutatás strukturálásában is meghatározó jelentőségre tett szert. Kiemelkedő csomópontjaivá váltak a kutatásnak a 16. századi humanisták (elsősorban Zsámboky János), a 17. század fordulója környékén működő magyarországi értelmiségi-politikusi körök (különösen Bocatus János és Szenci Molnár Albert), továbbá János Zsigmond, Báthory István, Bocskai István, Bethlen Gábor, a két Rákóczi György, Zrínyi Miklós és II. Rákóczi Ferenc. A politikai kultúrára, politikai propagandára, beszédekre és politikai nyelvekre, illetve az államelméleti irodalomra vonatkozó kutatásunk fókuszába elsősorban a c. 1575-1625 közötti fél évszázad került, Báthory és Bocskai István, valamint Bethlen Gábor működésével a középpontban. Mindeközben a kora újkori információrobbanás európai és hazai összevetése, következményeinek, a vizuális és az auditív kultúrákat is befolyásoló, új művelődési hálózatokat és szerkezeteket kiépítő hatásának a vizsgálata (pl. a tipográfia új működésének, a nyomtatott hírlevelek terjedésének, a hírhálózatok kialakulásának mint a koraujkori államelméletet és politikai kultúrát is jelentős mértékben meghatározó tényezőknek a tanulmányozása) mindvégig kutatásunk módszertani háttérét jelentette. Közös nevezőt

jelentett még történelmi megközelítésünkben, hogy egyaránt fontosnak véltük kutatásunkat megbízható forrásokra, levéltári dokumentumokra alapozni, ugyanakkor az alapkutatást jelentő forrásfeltáráson túl olyan értelmezési keretbe kívántuk eredményeinket illeszteni, amelyet nemzetközileg is releváns kérdésfeltevések határoznak meg.

E Magyarország-középpontú, de jelentős mértékben nemzetközi forrásanyaggal dolgozó kutatási programhoz kutatói csoportunk kiváló adottságokkal és lehetőségekkel rendelkezett. Természetesnek vettük, hogy a levéltári kutatásokat az országhatárokon túlra is ki terjesszük, vagy hogy eredményeinket idegen nyelven is publikáljuk. Külön előnyt jelentett, hogy csapatunkat két magyarul kiválóan tudó külföldi kutató is erősítette, a holland anyanyelvű Kees Teszelszky és a lengyel anyanyelvű Szymon Brzeziński. Segítségünkre volt továbbá Kármán Gábor lipcsei tartózkodása, amelynek révén az OTKA támogatásán túl más forrásokra is támaszkodni tudtunk a külföldi levéltári kutatások során.

Személyi változások

Az eredeti tervekkel szemben Venásch Eszter nem vett részt a csoport munkájában, helyébe Szymon Brzeziński doktorandusz került (doktorija védésére előreláthatólag 2015 első felében kerül sor). 2010 őszén Kármán Gábor, lipcsei állásának elnyerésekor fizetéséről lemondott, de maradt a csoport tagja, helyébe Almási Gábor került 2010. december 15-i kezdettel. Sánta Ákos 2011. júniusában lépett a csoport tagjai közé. Végül, Vörös Péter a csoportból 2013 decemberében kivált.

Az eredmények áttekintése

Mint említettük, a kutatási program résztvevői mindvégig nagy hangsúlyt fektettek a levéltári feltáró munkára. Különösen nagy érdemeket szerzett e téren Kármán Gábor elsősorban németországi és svédországi, Kees Teszelszky hollandiai, Zarnóczki Áron angolai, Szymon Brzeziński pedig lengyelországi levéltári kutatásaival. Összesen 36 város 56 levéltárában végeztünk kutatásokat, illetve rendeltünk másolatokat:

- Amszterdam, Rijksmuseum
- Amszterdam, Museum Amsterdam
- Amszterdam, Bibliotheek Vrije Universiteit
- Berlin, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz
- Berlin, Staatsbibliothek
- Bern, Bürgerbibliothek
- Bécs, Österreichisches Staatsarchiv
- Bécs, Österreichische Nationalbibliothek
- Brassó, Arhivele Naționale ale României Direcția Județeană Brașov
- Brünn, Moravský Zemský Archiv
- Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár,
- Budapest, Országos Széchényi Könyvtár
- Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára
- Budapest, Egyetemi Könyvtár Kézirattára
- Budapest, Ráday Gyűjtemény
- Český Krumlov, Státní oblastní archiv v Třeboni
- Delft, Afdeling archeologie Gemeente Delft
- Deventer, Stadsbibliotheek
- Drezda, Sächsisches Hauptstaatsarchiv
- Drezda, Sächsische Landesbibliothek, Staats- und Universitätsbibliothek

- Esztergom, Prímási Levéltár
- Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana
- Gent, Universiteitsbibliotheek
- Gotha, Kantonsbibliothek Vadiana
- Groningen, Universiteitsbibliotheek
- Haarlem, Teylers museum
- Hága, Algemeen Rijksarchief
- Hága, Bibliotheek Museum Meermanno
- Hága, Museum Mauritshuis
- Hága, Afdeling archeologie Gemeente Den Haag
- Hága, Királyi Ház levéltára
- Kassel, Universitätsbibliothek, Landesbibliothek und Murhardsche Bibliothek
- Koppenhága, Rigsarkivet
- Leiden, Leids Stadsarchief
- Leiden, Afdeling archeologie Gemeente Leiden
- Leiden, Bibliotheca Thysiana
- Lipcse, Universitätsbibliothek
- London, The National Archives
- London, The British Library
- London, The British Museum
- Magdeburg, Dessau, Landeshauptarchiv Sachsen-Anhalt
- Middelburg, Zeeuwse Bibliotheek
- München, Bayerisches Hauptstaatsarchiv
- München, Bayerische Staatsbibliothek
- Nagyszeben, Arhivele Naționale ale României Direcția Județeană Sibiu
- Párizs, Bibliothèque Nationale
- Prága, Národnímúzeum, Strahov Könyvtár
- Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen
- Schleswig, Landesarchiv Schleswig-Holstein
- Stockholm, Riksarkivet
- Stockholm, Krigsarkivet
- Stockholm, Kungliga Biblioteket
- Utrecht, Universiteitsbibliotheek
- Varsó, Archiwum Koronne Warszawski
- Varsó, Biblioteka Narodowa
- Zürich, Zentralbibliothek

Eredményeinket közel 60 (többségében nemzetközi) konferencián tettük közzé – több konferencián egyszerre többen is szerepeltünk:

- Tudományos konferencia az ELTE Bölcsészettudományi Kar alapításának 375. évfordulójára, Budapest, 2010. november 10–11.
- Discipline sociale în societatea modernă și contemporană (secolele XVI-XXI), Kolozsvár, 2010. november 19–20.
- Dávid Ferenc öröksége. Születésének 500. évfordulójára, Kolozsvár, 2010. november 19–20.
- Filológia és textológia a régi magyar irodalomban, Miskolc, 2011. május 25–28
- Interdiszciplináris diák- és doktoranduszkonferencia, Varsó, 2011. május 27–29.
- VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Kolozsvár, 2011. augusztus 22–27.

- A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája, Győr, 2011. szeptember, 1–3.
- Zum Gedanken an Johannes Sambucus (1531–1584), Bécs, 2011. október 11.
- Die Pforte der Glückseligkeit durchschreiten: Formen der diplomatischen Repräsentation der christlichen Mächte im frühneuzeitlichen Istanbul, Lipcse, 2011. október 14–15.
- Moszkvai Rákóczi-napok, Moszkva, 2011. október 27–28.
- „Paletta” I. Koraújkor- Történeti Diákkonferencia, Budapest, 2011. november 23.
- Sárkányok, főurak, asszonyok: A Báthoryak az európai művelődés- és irodalomtörténetben, Nyírbátor, 2011. november 25–26.
- Confronting Empires and Negotiating Science in the Early Modern World (1500-1800) I., Konstanz, 2011. december 9–11.
- Możliwości poznawcze i wartość badań historycznych w oczach młodej kadry naukowej, Varsó, 2012. április 20–21
- Bethlen Gábor képmása, Miskolc, 2012. május 2–3.
- Magyar királyok és erdélyi fejedelmek külső szemmel, Gyergyószentmiklós, 2012. június 7–8.
- 20th CIEPO Symposium: New Trends in Ottoman Studies, Rethymno, 2012. jún. 27.–júl. 1.
- Interkulturelle Ritualpraxis in der Vormoderne: Europa und der Osten, Vechta, 2012. szeptember 5–6.
- A lengyel történelem külföldi kutatóinak 2. kongresszusa, Krakkó, 2012. szeptember 13–15.
- Confronting Empires and Negotiating Science in the Early Modern World (1500-1800)” I., Párizs, 2012. szeptember 28–29.
- Egy új együttműködés kezdete: Az 1622. évi soproni országgyűlés, Sopron, 2012. október 9.
- A vártörténet műhely három évtizede, Eger, 2012. október 15–17.
- Historia kultury – stan i perspektywy, Varsó, 2012. október 19.
- A 15–17. századi uralkodói és főúri udvarok, Szlovákia, Szomolány, 2012. október 22–25.
- ELTE BTK Történeti Intézetének ünnepi konferenciája, Budapest, 2012. november 8–9.
- Vetera et nova: similia et attingentia ... in Croatia et Hungaria, Zágráb, 2012. november 21–23
- Klaniczay Tibor Emlékkülés, Budapest, 2012. december 4.
- Die Osmanen in der zentraleuropäischen Literatur, Bécs, 2012. december 5–6.
- Turksche Boucken (Turkish Books) Hollandia, Hága, 2012. december 14.
- Hungary on the border-land of two powers: the Habsburgs and the Ottomans, Bloomington, 2013. március 23–24.
- Scientiae II. Disciplines of Knowing in the Early Modern World, Warwick, 2013. április 17–20.
- A Történelem Segédtudományai Tanszék 2. doktorandusz-konferenciája, Budapest, 2013. április 18.
- Reneszánsz kutatócsoport (REBAKUCS) éves konferenciája, Kőszeg, 2013 május 24–25.
- Nemzetközi konferencia Bethlen Gábor tiszteletére, Gyergyószentmiklós, 2013. május 24.

- I. Koraújkor ÁSZ Doktorandusz Konferencia, Budapest, 2013. február 7.
- Kosáry Domokos-émlékkonferencia, Budapest, 2013. június 4.
- The Lure of the Other: Conversion and Reversion in the Early Modern Mediterranean, Twickenham, 2013. jún. 4–5.
- South Central Europe: Perception, Expansion and Protection of Borders from Antiquity to the Early Modern Period, Split, 2013. jún. 13–15.
- Konferencia a jezsuiták megtelepedése emlékére, Sárospatak, 2013. szept. 3.
- Műveltség és társadalmi szerepek: a 17–20. századi arisztokrácia műveltsége, művészetet és az oktatás fejlesztését, a birtokok építését, modernizációját támogató tevékenysége, Eperjes, 2013. szeptember 12–13.
- Early Modern Print Culture in Central Europe, Wroclaw, 2013. szeptember 16–18.
- Splendid Encounters: Diplomats and Diplomacy in Europe 1500–1750, Varsó, 2013. szept. 20–21.
- A Rákócziak Erdély történetében, Sárospatak, 2013. okt. 17–18.
- Bethlen Gábor és Európa, Kolozsvár, 2013. október 24–26.
- Erdélyország Európában: Az Erdélyi Fejedelemség külkapcsolatai Bethlen Gábor korában, Budapest, 2013. november 19.
- MTA Szalay László emlékülés, Budapest, 2013. november 21.
- „Én felőlem jól emlékezni meg ne szűnjetek...” Emlékülés Bethlen Gábor fejedelemmé választásának 400. évfordulója alkalmából, Budapest, 2013. november 25–26.
- Renaissance Society of America, Annual Meeting, New York, 2014. március 27–29.
- Scientiae III. Disciplines of Knowing in the Early Modern World, Bécs, 2014. április 23–25.
- Néderlandisztikai műhely, Debrecen, 2014. május 4.
- Francia-magyar konferencia a szentgotthárdi csata évfordulójára, Vasvár, 2014. május 17.
- „The Christian Turks”: Religious and Cultural Encounters in the Ottoman–Habsburg Contact Zone, Budapest, 2014. május 23–24.
- „Contact Zones” in Turkish–Polish Relations (1414–2014), Varsó, 2014. június 6–7.
- ICOG Workshop, Groningen, 2014. június 25.
- Dyskurs polityczny Rzeczypospolitej w dialogu z tradycją europejską. Struktury aksjologiczne – praktyka komunikacyjna – granice cywilizacyjne, Varsó, 2014. június 27.
- Táj és történelem. Nemzetközi Honismereti Akadémia konferenciája, Budapest, 2014. június 30.
- Managing the News, Amsterdam, 2014. június 30–2015. július 1.
- Diplomacy and Culture in the Early Modern World, Oxford, 2014. július 31.–augusztus 2.

A konferenciákon túl nagyszámú egyéni előadást tartottunk és interjút adtunk, általában meghívásos alapon, nem csak Magyarországon, hanem külföldön is (pl. Csehországban, Lengyelországban, Romániában, Szlovákiában vagy Hollandiában). A projekt célkitűzése szempontjából is fontos egyéni előadás volt R. Várkonyi Ágnes 2014. február 13-án az akadémiai rendes tagsági székhelyén: *Politikai kultúra és információ a kora újkori Magyarországon (1606-1711)*, amely 2014 őszén jelenik meg az Akadémiai székhelyén az előadások sorozatban. Kiemelkedő esemény volt Horn Ildikó *A hatalom pillérei. A politikai elit az Erdélyi Fejedelemség megszilárdulásának korszakában (1556–1588)* című, az

Akadémia doktora fokozat elnyerésére benyújtott monográfiájának védeése 2014. május 26-án, amellyel a Bíráló Bizottság egyhangúan megszavazott ajánlását nyerte el.

Bár nem tartozott a kutatási program eredeti célkitűzései közé, 2012–2013 során egy kerekasztal beszélgetésre és két workshopra is sor került a csoport szervezésében. 2012. március 9-én kerekasztal beszélgetést tartottunk Bethlen Gáborról, október 12-én pedig a *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks, and Representations, 1541–1699* c. kötetet előkészítő első workshopra került sor. A második, hasonló céllal összehívott két napos workshopot a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár segítségével rendeztük 2013. április 12–13-án.

Kutatási eredményeinket a legkülönbözőbb fórumokon tettük közzé. A projekt ideje alatt 96 publikációt jelentettünk meg, illetve készítettünk elő kiadásra. Két nagy- és három kismonográfia mellett, egy egyszerős tanulmánykötetet, hét szerkesztett kötetet, 29 folyóiratcikket (ebből tízet külföldi folyóiratokban), 49 könyvfejezetet (ebből húszat idegen nyelvű kiadványokban) publikáltunk. Az öt egyéb publikáció közé az akadémiai székfoglaló előadás kiadása, egy külföldi lexikonszócikk, egy katalógus leírás, egy videó és egy interjú tartoznak. Az összes publikációból 39 jelent meg idegen nyelven: 24 angolul, öt németül, négy lengyelül, kettő franciául, és egy-egy oroszul, románul, horvátul és hollandul.

A publikációk részletes áttekintése

A projekt futamideje alatt megjelent, illetve kiadásra előkészített, megjelenés előtt álló publikációk közül Kármán Gábor szerzőségével két nagymonográfia is megjelent, igaz az egyik az OTKA projekt támogatásától függetlenül, ezért az OTKA támogatását nem tünteti fel. Mindkét kötet a L'Harmattan Kiadónál jelent meg: *Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után* (2011-ben), és Kármán a Közép-Európai Egyetemen írt doktori disszertációjának könyvváltozata, *Egy közép-európai odüsszeia a 17. században: Harsányi Nagy Jakab élete* (2013-ban).

Az *Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után* c. mű a Rákóczi család 1648 és 1657 közötti diplomáciai tevékenységének és politikai motivációinak áttekintését nyújtja, új levéltári kutatások alapján. A szorosan vett politikatörténeti rekonstrukció mellett arra a kérdésre keresi a választ, hogyan alakultak át a külpolitikai célok legitimálásának stratégiái, különös tekintettel a felekezeti tényezőjének visszaszorulására a harmincéves háború megszűntével.

Az *Egy közép-európai odüsszeia a 17. században: Harsányi Nagy Jakab élete* a L'Harmattan ígéretes Mikrotörténelem könyvsorozatának 5. köteteként Klaniczay Gábor, Papp Gábor és Szíjártó M. István sorozatszerkesztők szerkesztésében jelent meg az NKA támogatásával. E mű a hagyományos történeti biográfia helyett a mikrotörténelmi iskola módszereivel egy korábban többé-kevésbé ismeretlennek számító 17. századi értelmiségi karriert elevenít meg. A diplomataként és tolmácsként tevékenykedő Harsányi Nagy Jakab életét a lehető legtágabb kontextusában tárja az olvasó elé, átfogó képet nyújtva olyan fontos kérdésekről, mint a kor iskolázási és peregrinációs szokásai, az udvari szolgálat, az erdélyi külpolitika és diplomácia, a törökökről alkotott kép vagy a puritanizmus.

A két nagymonográfiát három kismonográfia követte: Almási Gábor *A Secretissima instructio (1620). A kora újkori politikai paradigmaváltás egy Bethlen-kori röpirat tükrében* c. műve és Kees Teszelszky *Szenci Molnár Albert elveszettnek hitt Igaz Vallás portréja (1606) avagy holland–flamand–magyar szellemi kapcsolatok a kora újkorban* c. könyve, illetve Tóth Gergely szerzőtárssal *Johannes Bocatius: Magyaránémetharc, avagy beszélgetés a császáriak és a magyarok között most fellángolt háborúról* c. megjelenés alatt álló kötete. A három monográfia többé-kevésbé egységes koncepció alapján íródott: a kétnyelvű

szövegkiadásokat hosszú bevezetők előzik meg, Teszelszky esetében a bevezető szövegei angolul is megjelennek.

Almási Gábor *Secretissima instructio* c. könyve egy kivételesen népszerű Bethlen-ellenes röpirat kétnyelvű kiadásával és elemzésével járul hozzá a kor politika-, média- és eszmetörténetének megértéséhez. A szerző a könyvet bevezető 120 oldalas tanulmányban feltárja az ismeretlen szerző kilétét és a kiadás hű kontextusát, politika célját, továbbá elemzi a pamfletet jellemző politikai nyelvet és a mű hazai és külföldi hatását. Egyebek között a könyv célja, hogy elősegítse a katolikus ellenreformáció gyökereinek és társadalmi támogatottságának, a kora újkori politikai gondolkodás és kultúra alakulásának, a propaganda működésének és hatásának, akárcsak a törökösség problémájának a megértését.

Kees Teszelszky *Szenci Molnár Albert elveszettnek hitt Igaz Vallás portréja (1606)* c. könyve Szenci Molnárnak egy majdnem négyszáz évig elveszettnek hitt művéről szól, amely 2012-ben került elő újra az amszterdami Rijksmuseum gyűjteményéből. Ebben a tanulmányban a mű történetéről, jelentéséről és holland háttéréről esik szó, különös tekintettel a szerzőhöz kötődő holland–magyar kapcsolatokra. Bármely olyan elemzésnek, amely kísérletet tesz Szenci Molnár és munkája kielégítő megértésére, figyelembe kell vennie a holland kapcsolatokat és azok politikai háttérét. Ahogy a könyvben olvasható, az újonnan megtalált „Igaz Vallás képe” az egyik legrégebbi magyar nyelvű egyleveles nyomtatvány.

Teszelszky másik, megjelenés alatt álló kötete, *Johannes Bocatius: Magyaránemtharc* c. munkája, Bocatius egy eddig ismeretlen kéziratát közli. A mű egy fiktív vitát, leírást tartalmaz, amely a Bocskai felkelésről szól hat szimbolikus személy részvételével (egy magyar, német, török, lengyel, olasz és egy erdélyi magyar között). A szöveghez tartozik a szent korona történetéről szóló legrégebbi vers is. A vita és a vers szövegében Bocatius bemutatja saját szent korona elméletet, amivel megelőzi Berger Illés (1608), Jessenius János (1609) és nem mellesleg a híres koronaőr Révay Péter koronátörténetét (1613). Bocatius még egy olyan ismeretlen koronaképről is említést tesz, ami korábbra datálható, mint az ismert Révay-könyv címlapja.

Szymon Brzeziński *Tanulmányok a 16.–17. századi lengyel-erdélyi-magyar kapcsolattörténetéről* c. kötetében az elmúlt évek tanulmányait tette közzé. Az írások többségének témája két, a kapcsolattörténet különösen gazdag korszakát fémjelző uralkodó – János Zsigmond és Báthory István – kora újkori megítélése és emlékezete, úgy az uralkodási éveikben, mint a történeti hagyomány többretű művelődéstörténeti kontextusában. A historiográfiai kutatás itt is természetesen kapcsolódik más témák kutatásához, mint a politikai publicisztika vagy a Magyarország- vagy magyarsággép alakulásának vizsgálatához.

A projekt legfontosabb közös eredményei közé a *Bethlen Gábor és Európa* c. tanulmánykötet megjelenése tartozik, amely Kármán Gábor és Kees Teszelszky szerkesztésében 2013-ban látott napvilágot. A kötet szemléletében és eredményeiben, reményeink szerint, új korszakot nyit a kor kutatásában. A tanulmányok Bethlen Gábor kül- és belpolitikáját, diplomáciáját, nemzetközi kapcsolatait és megítélését eredeti, eddig nem vagy csak érintőlegesen tárgyalt szempontokból vizsgálják. A kötet szerzői nem csak a diplomácia, az információáramlás, a hírnév, a politikaelmélet kutatásának modern módszertani eszközeivel élnek, hanem számos új és fontos forráscsoportot is a tárgyalás részévé tesznek. Az OTKA-csoport tagjai – Almási Gábor: „Bethlen és a törökösség kérdése a korabeli propagandában és politikában”; Kármán Gábor: „Külföldi diplomaták Bethlen Gábor szolgálatában”; R. Várkonyi Ágnes: „Bethlen Gábor jelenléte Európában”; Kees Teszelszky: „Magyarország és Erdély képe Németalföldön a Bocskai-felkelés és Bethlen Gábor hadjáratai idején 1604–1626”; Zarnóczki Áron: „Angol követjelentések Bethlen Gábor első hadjárataról és a nikolsburgi békekötésről (1619–1622)” – továbbá Cziráki Zsuzsanna, G. Etényi Nóra, Papp Sándor, Szabó Péter és Varsányi Krisztina vettek részt tanulmányaikkal Bethlen Európában számon tartott, de eddig többnyire a külföldi levéltárakban finom porral fedett,

érintetlen képeinek feltárásában. Az átlagosan 36 oldalas tanulmányok a legtöbb esetben alapkutatásra épülő, további vizsgálatokat elindító eredményeket összegeznek.

A kutatási program talán legkiemelkedőbb közös vállalkozása (amely arányaiban is a legtöbb OTKA-támogatást emésztette fel) egy háromkötetes angol nyelvű tanulmánykötet előkészítése és szerkesztése volt. A kötetek előkészítéséhez két, a már korábban említett workshop is hozzájárult, szerkesztésében öten vettünk részt: Almási Gábor, Szymon Brzeziński, Horn Ildikó, Kees Teszelszky és Zarnóczy Áron (az egyes kötetek szerkesztésének külön-külön felelősei voltak). A könyv reményeink szerint hamarosan megjelenik a Cambridge Scholars kiadónál. Az *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks, and Representations, 1541–1699* c. nemzetközi publikumnak szóló könyvsorozat hűen tükrözi a projekt legfontosabb témáit és azt a vállalását, hogy a kora újkori Magyarország európai jelenlétét és beágyazottságát új megvilágításban tárgyalja, a nemzetközi szakma számára is elérhető nyelven. Bár sajnálatos módon végül több magyar és külföldi neves szerző is kimaradt a vállalkozásból, a szakma legjobbjai közül mégis számosat sikerült megnyernünk, hogy új, lehetőleg széles látókörű és nemzetközi érdeklődésre is számot tartó, a megadott tematikába illeszkedő kutatását angol nyelven publikálja könyvünkben. (Az OTKA-csoport tagjain – Almási Gábor: „Touring Europe: Comparing East-Central European Academic Peregrination in the Sixteenth and Seventeenth Century”; Szymon Brzeziński: „Forms and Functions of the Image of Hungary in Poland-Lithuania”; Horn Ildikó: „Changing Attitudes towards Study Tours among the Transylvanian Elite”; Kármán Gábor: Gábor Kármán: „The Diplomacy and Information Gathering of the Principality of Transylvania (1600–1650)”; Kees Teszelszky: „Crown and Kingdom in the Republic: The Cultural Construction and Literary Representation of Early Modern Hungary in the Low Countries (1588–1648)” – kívül Ács Pál, Bozzay Réka, F. Molnár Mónika, G. Etényi Nóra, Gömöri György, Iva Kurelac, Jakó Klára, Kerekes Dóra, Keserű Bálint, Keserű Gizella, Király Péter, Kiss Farkas Gábor, Kruppa Tamás, Lengyel Tünde, Lénárt Orsolya, Megan K. Williams, Monok István, Paul Shore, P. Vásárhelyi Judit, Réthelyi Orsolya, Szabó András Péter, Sz. Kristóf Ildikó, Tusor Péter és Viskolcz Noémi vettek részt a kutatócsoport tágas célkitűzésébe illeszkedő témákkal a projektben.) Az egyes kötetek külön bevezetővel rendelkeznek (szerzőik: Almási Gábor, Szymon Brzeziński és Kees Teszelszky), de egységes előszóval. A kötetek fókuszában – a projekt céljaival összhangban – a koraújkori három részre szakadt Magyarország és Európa többi országa közötti kulturális-vallási-szellemi-politikai kapcsolatok állnak, valamint e kapcsolati hálókön zajló információáramlás hatására kialakuló Magyarország- és Erdély-kép, és annak funkciói.

A csoport tagja közül Kármán Gábor és Almási Gábor további három szerkesztett mű előkészítésében is részt vett, mindhárom esetben társszerzővel.

Almási Gábor Kiss Farkas Gáborral közösen a Monok István közreműködésével megjelenő „Europa Humanistica” forrásközlő sorozatban Zsámboky János filológiai témájú előszóit adta ki a belga Brepols kiadónál (a kötet várhatóan októberben jelenik meg). A francia nyelvű *Humanistes du bassin des Carpates II. Johannes Sambucus* c. kötet alapos jegyzetaparátussal teszi közzé azoknak a könyveknek az előszóit, amelyekben a humanista Zsámboky 16. század előtti szerzők műveit publikálta. Az előszók mint a 16. századi eszmetörténet, kultúrpolitika vagy a patrónusi rendszerek elsőrendű forrásai manapság egyre nagyobb fontossággal bírnak a történelmi kutatásban. Segítségükkel a könyvet bevezető 70 oldalas (magyarul és hamarosan angolul is megjelenő) tanulmány egyszerre jellemzi Zsámboky filológiai, kiadói módszereit és nemzetközi kapcsolati hálóját.

Kármán Gábor Radu G. Păunul közösen szerkesztett *Europe and the „Ottoman World”: Exchanges and Conflicts (Sixteenth to Seventeenth Centuries)* c. az Isis Pressnél megjelenő 2013-as kötete egy Párizsban megrendezett műhelykonferencia anyagát adta közre, amely

különböző európai régióknak a Fényes Portával, illetve az oszmán határvidékekkel fenntartott kapcsolatába engedett betekintést.

Kármán Gábor Lovro Kunčevićsel az elsőrangú holland-amerikai Brill kiadónál egy másik oszmán tematikájú, szintén 2013-ban megjelent könyv szerkesztésében is részt vett, címe: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Ennek tartalma egy 2009-ben, Dubrovnikban rendezett konferencia volt, amelyen első alkalommal került sor a különböző nemzeti historiográfiákban az egyes oszmán vazallusállamokkal kapcsolatos tudásanyag egy helyen való bemutatására. A sok régiót (Erdélyen kívül Raguzát, Moldvát, Havasalföldet, a krími kánságot, sőt a kozák Ukrainát) lefedő cikkek szinte kézikönyvként fedik le az oszmán birodalom és vazallusai közötti kapcsolat főbb területeit, a jogi státusz kérdéseitől a diplomácián keresztül a katonai együttműködésig.

A monográfiákon, szerkesztett köteteken túlmenően folyóiratokban, tanulmánygyűjteményekben, konferenciaköteteken és egyéb fórumokon is közzé tettük kutatásunk eredményeit. Igyekeztünk minél rangosabb hazai és külföldi folyóiratokban illetve elismert kiadóknál megjelenő tanulmányköteteken publikálni. Egyebek között publikáltunk a cambridge-i *Science in Context*, az oxfordi/New York-i *Intellectual History Review*, a bécsi *Frühneuzeit-Info*, a pozsonyi *Historia Ecclesiastica*, a német *Sehepunkte*, a varsói *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* és *Acta Poloniae Historica* folyóiratokban is. Hazai folyóiratok közül a magyar történettudománynak a TTI-ben szerkesztett új nemzetközi fóruma, a *The Hungarian Historical Review* (Horn Ildikó, Kármán Gábor és R. Várkonyi Ágnes tanulmányaival), a debreceni *Acta Neerlandica*, a *Századok* (szintén Horn Ildikó, Kármán Gábor és R. Várkonyi Ágnes eltérő témájú tanulmányaival), az *Aetas*, a *Korall*, a *Hadtörténeti Közlemények* (R. Várkonyi Ágnes, Sánta Ákos és Vörös Péter tanulmányaival), az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a *Művészettörténeti Értesítő* és a *Magyar Könyvszemle* lapjain megjelent publikációk jellemzők a csoport munkájának interdiszciplináris jellegére. Összeségében, úgy gondoljuk, az OTKA-csoport eredményes munkájának legfontosabb maradandó dokumentumai maguk a publikációk.

Összefoglalás

A „Magyarország a kora újkori Európában” c. OTKA kutatócsoportunk a kor újkori három részre osztott Magyarország és Európa közötti szellemi, diplomáciai és kulturális kapcsolatok rendszerét kutatta a kommunikációs hálózatok, az értelmiségi karrierok, a patrónusi rendszerek és a politikai eszmerendszerek, illetve diskurzusok kérdésköreinek figyelembevételével. Módszertanunk egyik újdonsága éppen e szempontrendszer együttes kezelésében rejlett, pl. a diplomáciai kapcsolatok vizsgálata egyúttal a kulturális kapcsolatok, a kommunikációs hálózatok és politikai eszmerendszerek elemzését is felölelte. Ez gyakran szükségessé tette, hogy elemzéseinket új forráscsoportok bevonásával végezzük, szerteágazó levéltári kutatásunkra, úgy gondoljuk, méltán lehetünk büszkék. Kutatásunk másik sajátossága, hogy mivel kimondott célunk volt a nemzetközi szakma felé való nyitás, igyekeztünk olyan kérdések alapján kutatni a kora újkori Magyarország és Európa többi országának a viszonyát, amelyek a nemzetközi kutatás számára is releváns módon lettek megfogalmazva. Ebből következik, hogy nagy hangsúlyt fektettünk az idegen nyelvű megjelenésre, és általában a publikálásra.